

УДК 636.4»36»

DOI <https://doi.org/10.32782/2226-0099.2024.139.2.32>

УКРАЇНСЬКЕ СВИНАРСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Юрченко О.С. – президентка,

Асоціація «Свинарі України»,

аспірант кафедри економіки,

Уманський національний університет садівництва

Бондарська О.М. – завідувачка аналітичного відділу,

Асоціація «Свинарі України»

Лихач В.Я. – д.с.-г.н., професор,

завідувач кафедри технологій у птахівництві, свинарстві та вівчарстві,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Лихач А.В. – д.с.-г.н., професор,

професор кафедри біології тварин,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Чумак В.М. – аспірант кафедри технологій у птахівництві,

свинарстві та вівчарстві,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Ващенко Є.О. – аспірант кафедри технологій у птахівництві,

свинарстві та вівчарстві,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Зінченко О.В. – аспірант кафедри технологій у птахівництві,

свинарстві та вівчарстві,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті наведено аналіз українського свинарства під час воєнного стану, як важливої галузі у загальній структурі агропромислового комплексу України. Враховано та проаналізовано дані щодо стану галузі свинарства за 2021-2024 рр. Наразі, особливого ставлення до аналізу стану АПК України, зокрема свинарства вимагають нові реалії – військова агресія з боку країни-окупантки та введення воєнного стану в Україні. Адже, розв'язання проблеми зростання виробництва м'яса та підвищення рівня забезпечення населення м'ясною продукцією, значною мірою, залежать від розвитку свинарства, особливості якого дають змогу в найкоротшій строки забезпечити збільшення поголів'я свиней і досягти необхідного обсягу виробництва м'яса. Для узагальнення тенденцій та перспектив розвитку свинарства під час воєнного стану були використані методи синтезу та аналізу, метод порівняння.

Чисельність поголів'я свиней демонструє систематичне зниження показників у період російської агресії. Станом на початок 2021 року поголів'я свиней в Україні становило – 5,84 млн голів, 2022 – 5,50 і 2023 рік – 4,9 млн гол. На початок 2021 року реєструвалося 1297 промислових майданчиків, у 2022 р. – 1033, у 2023 р. – 961. Згідно з прогнозами на кінець 2024 року очікується зменшення кількості об'єктів на 30,1% проти довоєнного 2021-го. На початку поточного року поголів'я свиней промислового сектору збільшилося на 7,1% і дорівнювало 3,37 млн гол., відбулося збільшення чисельності свиноматок на 5,3% (215 тис. гол.). Проте під впливом негативних чинників позитивна динаміка не збережеться, а навпаки очікується зменшення промислового поголів'я на 20% в близькій перспективі. Середньозважена ціна закупівлі тварин живої вагою за підсумками січня-вересня 2024-го становила – 58,6 грн/кг, що менше на 29,3%, ніж за аналогічний період минулого року. Українське свинарство характеризується циклічністю прибутковості та інвестиційної привабливості, але наприкінці 2024 р. занурилося в червону зону.

Пікове значення показника собівартості зафіксовано у I кварталі 2023 р. – 61,3 грн/кг, а мінімальне значення у III кварталі 2022 р. – 32,9 грн/кг. Задача промислового свинарства України на даному етапі полягає у переорієнтації на ефективні технології утримання для забезпечення виробництва високоякісної та конкурентоспроможної продукції. Реалізувати відповідне дозволить як сучасне племінне ядро галузі, так і використання підходів інтенсивного рослинництва, що забезпечує належною кормовою базою, а також висококваліфіковані спеціалісти – науковці та практики, запровадження інноваційних підходів якими дозволить раціоналізувати та оптимізувати промислове виробництво свинини.

Ключові слова: свинарство, поголів'я, свинина, сільськогосподарські підприємства, експорт, імпорт, цінова ситуація, коефіцієнт прибутковості, споживання м'яса, виробництво.

Yurchenko O.S., Bondarska O.M., Lykhach V.Ya., Lykhach A.V., Chumak V.M., Vashchenko Ye.O., Zinchenko O.V. Ukrainian pig production under martial law. Problems and prospects

The article presents an analysis of the Ukrainian pig farming industry during wartime, highlighting its significance as a crucial sector within Ukraine's overall agro-industrial complex. Data on the state of the pig farming industry from 2021-2024 has been considered and analyzed. Currently, the new realities—Russia's unjustified military aggression and the imposition of martial law in Ukraine—demand a special approach to analyzing the state of Ukraine's agricultural sector, particularly pig farming. After all, solving the problem of increasing meat production and improving the level of the population's meat supply largely depends on the development of pig farming, whose specific features make it possible to quickly increase the pig population and achieve the necessary volume of meat production. To generalize the trends and prospects for the development of pig farming during wartime, synthesis and analysis methods, as well as a comparison method, were used.

The number of pigs has shown a systematic decline during the period of Russian aggression. As of the beginning of 2021, the pig population in Ukraine was 5.84 million heads, in 2022 – 5.50 million, and in 2023 – 4.9 million heads. At the beginning of 2021, 1297 industrial sites were registered, in 2022 – 1033, and in 2023 – 961. According to forecasts, by the end of 2024, a decrease in the number of facilities by 30.1% compared to the pre-war 2021 is expected. At the beginning of this year, there was an increase in the number of sows by 5.3% (215 thousand heads), and the total pig population in the industrial sector increased by 7.1% to 3.37 million heads. However, under the influence of negative factors, the positive dynamics will not be maintained, and on the contrary, a decrease in the industrial population of up to 20% is likely in the near future. The weighted average purchase price of live animals for the period January-August 2024 was 58.6 UAH/kg, which is 29.3% less than for the same period last year.

Ukrainian pig farming is characterized by cyclical profitability and investment attractiveness, but at the end of 2024, it entered the red zone. The peak value of the cost indicator was recorded in the first quarter of 2023 – 61.3 UAH/kg, and the minimum value in the third quarter of 2022 – 32.9 UAH/kg. The task of Ukraine's industrial pig farming at the present stage is to reorient itself towards efficient keeping technologies to ensure the production of high-quality and competitive products. Modern breeding core of the industry, as well as the use of intensive crop production approaches that provide an adequate feed base, as well as highly qualified specialists – scientists and practitioners – the introduction of innovative approaches that will allow rationalizing and optimizing the industrial production of pork in Ukraine will make it possible to realize the appropriate.

Key words: pig production, livestock, pork, agricultural enterprises, export, imports, price situation, profit ratio, meat consumption, production.

Постановка проблеми. Рівень життя населення тісно пов'язаний з розвитком тваринницької галузі, на яку припадає понад 45% у структурі споживання, де близько 40% м'ясного раціону середньостатистичної людини складає свинина. За своїми поживними і кулінарними перевагами свинині належить перше місце з-поміж інших видів м'яса [2, 7, 11, 14, 23, 26, 29, 34]. Насьогодні, фактичний стан галузі не, в повній мірі, відповідає її потенційним можливостям і потребує більшої уваги з боку держави, практиків, науковців. Подальший розвиток українського свинарства повинен ґрунтуватися на переході у виробництво конкурентоспроможної

м'ясної свинини. Інтенсивне виробництво продукції свинарства висуває нові підвищені вимоги до технологічних особливостей ведення галузі [4-6, 8, 13, 15, 17, 19, 20, 27, 28].

Наразі, особливого ставлення до аналізу стану АПК України, зокрема свинарства вимагають нові реалії – військова агресія з боку росії та введення воєнного стану в Україні. Адже, вирішення проблеми зростання виробництва м'яса та підвищення рівня забезпечення населення м'ясною продукцією, значною мірою, залежать від розвитку свинарства, особливості якого дозволяють оперативне нарощування поголів'я та, відповідно, виробництва свинини. Хоча внаслідок чисельних галузевих та загальноекономічних викликів виробництво свинини в Україні зменшилося, зазначена галузь надалі залишається однією з перспективних та пріоритетних у формуванні продовольчої безпеки держави, забезпеченні внутрішнього попиту на м'ясну продукцію українського виробництва [3, 16, 21, 22, 28, 30-33].

Мета досліджень – оцінити сучасний стан українського свинарства в умовах воєнного стану та визначити тенденції його розвитку, як стратегічно важливої галузі АПК України.

Матеріал і методика досліджень. Враховані та проаналізовані дані щодо стану галузі свинарства за період 2021-2024 років. Для узагальнення тенденцій та перспектив розвитку свинарства були використані методи синтезу та аналізу, метод порівняння.

Виклад основного матеріалу досліджень. Чисельність свинопоголів'я в Україні у 2021-2023-му роках демонструвало негативну динаміку, яка обумовлена, як тривалим кризовим періодом для галузі свинарства перед початком повномасштабного вторгнення, так і наслідками військової агресії росії [1, 6, 9, 14, 20, 22, 25, 32]. Станом на початок 2021 року поголів'я свиней в Україні становило – 5,84 млн голів, 2022 – 5,50 і 2023 рік – 4,9 млн голів, відповідно, що на 16,1% менше ніж у 2021-му. Хоча на початку 2024-го кількість свиней в Україні мала незначну позитивну динаміку, ескалація військових дій, близькість підприємств до лінії розмежування, погіршення епізоотологічної ситуації в країні, а також скорочення кількості товаровиробників, які зайшли в галузь на піку реалізаційних цін на живу вагу свиней, найімовірніше, призведуть до подальшого зменшення свинопоголів'я.

Відмічається також скорочення промислових майданчиків з вирощування свинопоголів'я. Так станом на початок 2021 року було зареєстровано 1297 промислових майданчиків, в 2022 році їх кількість вже дорівнювала – 1033, а в 2023 р. – 961. За попередніми оцінками на кінець 2024 року варто очікувати зменшення кількості об'єктів нижче 900, що на 30,1% менше в порівнянні з передвоєнним 2021 роком [1].

Виробництво свинини в забійній вазі теж мало тенденцію до зниження в період з 2021 по 2024 роки, а саме зменшення виробництво становило на 10,4% з 724 тис. тон до 649 тис. т.

На фоні скорочення промислових майданчиків сформувалося когорта ключових операторів галузі українського свинарства, що утримують понад 60% промислового маточного поголів'я та забезпечують відповідну частку пропозиції промислової свинини (рис. 1).

Деяке відновлення промислової пропозиції свинини (внаслідок позитивної динаміки як загального так і маточного поголів'я на початок 2024-го – плюс 7,1 та 5,3% відповідно) цього року на тлі стриманої її реалізації через обмеженість купівельної спроможності населення, тривалі періоди екстрених відключень електроенергії тощо слугували стримуючим чинником для цін на українському ринку

живця свиней забійних кондицій (рис. 2). Так, середньозважена ціна реалізації кілограма свинини живою масою у січні-серпні склала 58,6 грн/кг, що менше на 29,3% за показник аналогічного періоду минулого року. Разом із тим, цінова динаміка зберегла 3-4-тижневу циклічність коливань, натомість регіональна розбіжність цін у першій половині року була незначною і стала відчутнішою із ускладненням перебігу бойових дій на Сході.

Рис. 1. ТОП-15 найпотужніших свиного господарств України (2024 р.), голів свиноматок [1, 32]

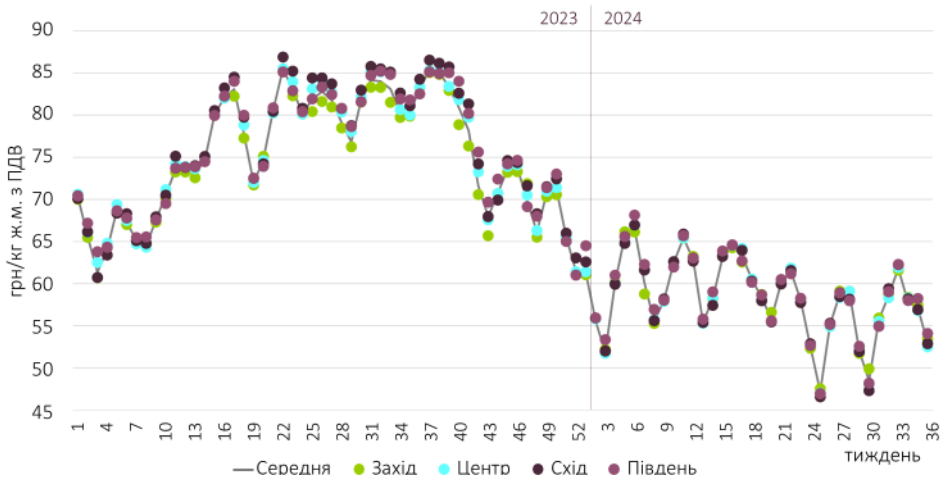

Рис. 2. Динаміка регіональних закупівельних цін на живу вагу свиней (2023-2024 рр.)
Джерело: аналітичний відділ АСУ [1, 10]

Вплив чинника зовнішньої торгівлі у 2024-му істотно змінився: так, якщо попередньо надходження імпоротної свинини слугували стримуючим фактором для цін на внутрішньому ринку, то із помітним зниженням котирувань на українську свинину вплив зовнішньої торгівлі на ринкову ситуацію малопомітний. Так, у 2021 та 2022 роках цей показник перевищував 40 тис. т (40,6 і 47,3 тис. тон, відповідно), проте різко знизився в 2023 році до 13,0 тис. т. Динаміка зовнішніх поставок 2024-го вказує на ймовірне суттєве зниження обсягів імпорту станом на кінець 2024 року – до 2,7-3,2 тис. т. Натомість експорт, який за підсумками січня-серпня 2024-го незначно перевищив сукупні імпорتنі поставки охолодженої та мороженої свинини, навпаки, може продемонструвати помітний приріст проти минулорічного показника та сягнути 3-3,5 тис. т. При цьому в 2021 році за межі країни вивезли – 3,8 тис. т, у 2022 зовнішні поставки скоротилися до – 0,3 тис. тон, а в 2023-му склали – 0,9 тис. тон [1, 32, 33].

Галузь свинарства в Україні завжди демонструвала певну циклічність прибутковості та інвестиційної привабливості. Після сприятливого для більшості операторів галузі періоду, який тривав з другої половини 2022 по третій квартал 2023-го, співвідношення ціни реалізації свинини живої маси до собівартості комбікорму для завершальної відгодівлі свиней почало знижуватися і вже у кінці другого кварталу 2024-го опустилося нижче рівня у 6,5 одиниць. Вихід у «червону зону» для більшості операторів ринку свинини, зокрема для невеликих підприємств, неефективних та/чи не спеціалізованих виробників, які мають свинарство додаток до основної діяльності, означав збитковість виробництва та привід замислитися про доцільність подальшого господарювання (рис. 3).

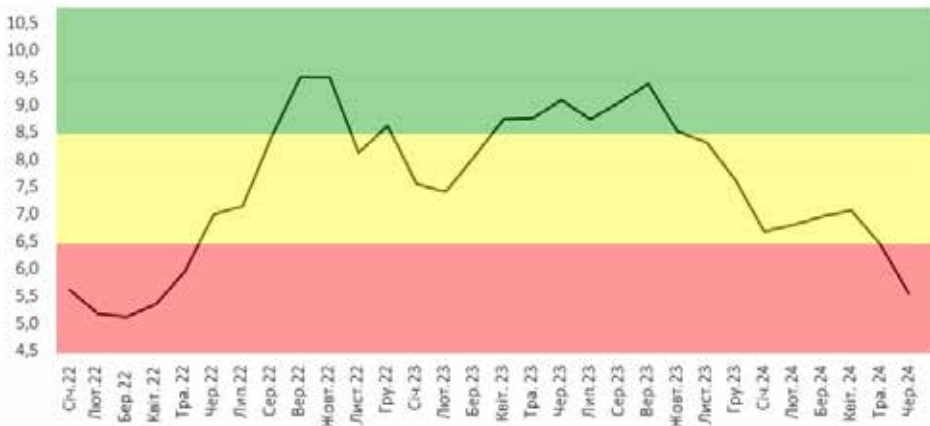

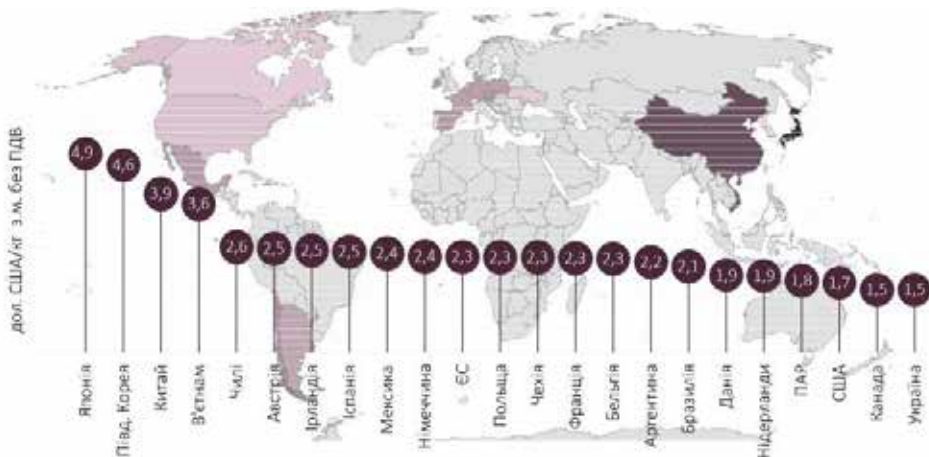
Рис. 3. Коефіцієнт прибутковості свинарства 2022-2024 рр.

Джерело: аналітичний відділ АСУ [1]

Це, а також низка інших факторів ризику вже незабаром відіб'ються на основних індикаторах галузі, зокрема поголів'ї, обсягах виробництва, а згодом і ціні [1, 32].

Підтвердженням ймовірності відновлення цін є й порівняння цін на свинину в Україні із котируваннями в інших країнах світу: станом на початок вересня кілограм свинини забійною масою складав близько 1,5 дол. США, що відповідає цінам на свинину у Канаді, яка є одним з флагманів глобальної торгівлі цим видом

м'яса. Рівень цін інших країн-експортерів, зокрема у країнах ЄС, які традиційно є основними постачальниками свинини до України, помітно вищий (рис. 4), що формує потенціал для зміни цінової динаміки у бік зростання [1, 24].

Середні ціни закупівлі свинини забійною масою в окремих країнах світу

Рис. 4. Середні ціни закупівлі свинини забійною масою в окремих країнах світу станом на початок вересня 2024 р.

Джерело: аналітичний відділ АСУ [1]

Водночас, ціни в країнах-постачальниках також корегуватимуть цінові максимуми, адже по мірі збільшення розриву між ними та внутрішніми котируваннями, зацікавленість імпортерів м'яса у дешевшій м'ясній сировині зростає.

Аналіз показників собівартості і її структури собівартості виробництва свинини живою масою у відгодівлі свиней живою вагою демонструє широкий розмах показників в розрізі «гірші-середні-кращі» протягом 2022-2024 рр. (рис. 5, 6).

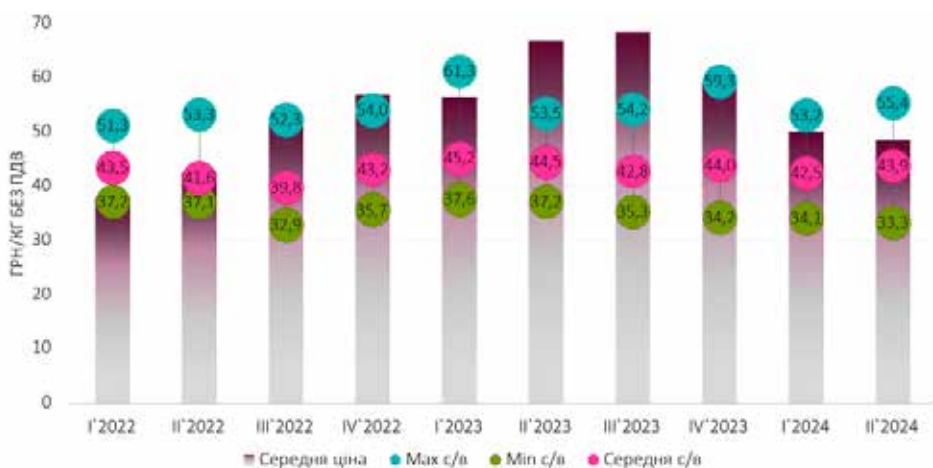

Рис. 5. Собівартість виробництва свиней в живій вазі

Джерело: аналітичний відділ АСУ [1]

Верхню межу діапазону варіації собівартості (61,3 грн/кг) зафіксували у I кварталі 2023 р. – 61,3 грн/кг, а мінімальне значення у III кварталі 2022 р. – 32,9 грн/кг. Істотна варіація показника собівартості пояснюється розбіжностями в обліковій політиці підприємств-респондентів, так і в підходах до відображення основних статей витрат, підходах покриття витрат на подальший розвиток підприємств (технічне переоснащення, масштабування, удосконалення умов утримання), стратегій кормозабезпечення тощо. Тож основним орієнтиром для більшості операторів галузі залишається середній показник собівартості, який упродовж аналізованого періоду коливався в межах 40-45 грн/кг живої ваги без ПДВ. Його максимальне значення фіксували у першому кварталі 2023 р. – 45,2 грн/кг, а згаданий мінімальний рівень у третьому кварталі 2022 р. І хоча критичного зростання показників собівартості у другій половині 2023-го та у першій половині 2024-го не відбулося, помітне зниження цін закупівлі істотно знизило рівень економічної привабливості галузі [1, 9, 10, 32].

Щодо структури витрат на виробництво свинини, то традиційною основою собівартості (65-69%) складають витрати на корми, утім, з кінця 2022-го спостерігається збільшення інших статей витрат. Так, у зв'язку з необхідністю адаптуватися до енергетичних викликів та складнощів із кадровим забезпеченням, оператори були змушені збільшити витрати на енергоресурси, витрати на оплату праці та нарахувань на відповідний фонд, зросли і загальновиробничі витрати (на розвиток, технічне вдосконалення виробничих систем, модернізацію тощо) (рис. 6).

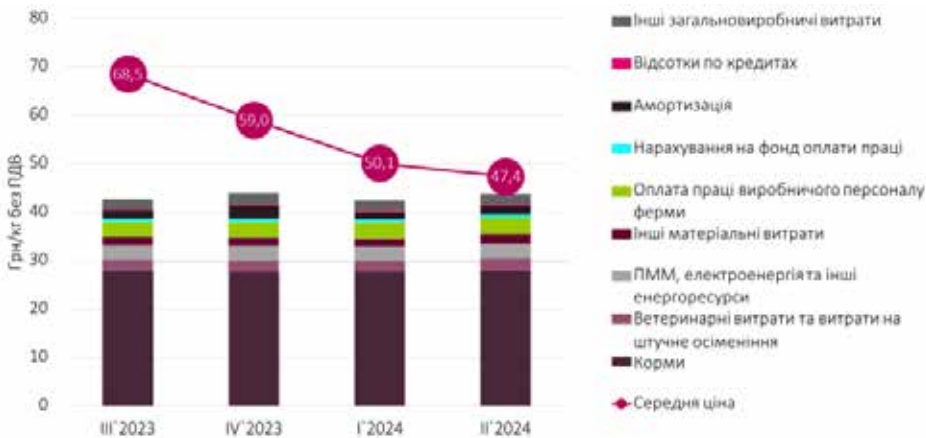

Рис. 6. Структура собівартості

Джерело: аналітичний відділ АСУ [1]

Насьогодні ключовим фактором розвитку галузі свинарства є покращення ефективності виробництва [1, 27, 34]. Товаровиробники вбачають наразі збільшення прибутковості свинарства не за рахунок масштабування поголів'я, а в підвищенні продуктивності тварин, максимальній реалізації їх генетичного потенціалу (табл. 1).

Не зважаючи на складнощі в усіх сферах виробничої діяльності товаровиробники розвиваються і покращують показники продуктивності поголів'я свиней.

Зокрема, покращилися показники середньодобових приростів на дорощуванні (384-596 г) та відгодівлі (найкращий показник у 2023-му зріс до 1105 г, що на

19,3% вище за середній). З підвищенням енергії росту свиней на відгодівлі покращуються і значення коефіцієнту конверсії корму де в кращих господарствах даний показник становив – 2,26 кг. Водночас, у 2023-му збільшилась середня забійна маса тварин (105,0-134,1 кг), тоді як вік досягнення забійних кондицій навпаки, знизився і переважно становить 155-195 діб.

Таблиця 1
Основні показники продуктивності свиного господарств, 2023 р.

Ознака	Показник		
	кращий	середній	гірший
Середньодобові прирости на дорощуванні, г	596	475↑	384↑
Середньодобові прирости на відгодівлі, г	1105↑	886↑	681↑
Коефіцієнт конверсії корму на дорощуванні-відгодівлі, кг	2,26↑	2,95	4,75
Середня забійна маса тварин, кг	134,1↑	114,5↑	105,0↑
Середній вік реалізації на забій, діб	155↑	173↑	195↑
Реалізовано на свиноматку на рік, гол.	36,6↑	22,3	15,8

Джерело: аналітичний відділ АСУ [1]

Вибірка 2023-го встановила новий максимум з кількості реалізованих тварин у розрахунку на свиноматку на рік серед господарств закритого типу – 36,6 гол. (див. табл. 1) [1].

Враховуючи обмежені експортні можливості для української свинини, характер подальшого розвитку промислового свинарства залежатиме від зміни внутрішнього споживання свинини. Хоча свинина вважається одним з традиційних видів м'яса у раціоні українців, упродовж останніх шести років показник середньодушового споживання коливався в межах 18,8-20,6 кг/особа/рік при науково обґрунтованій нормі у 30 кг/особа/рік (рис. 7).

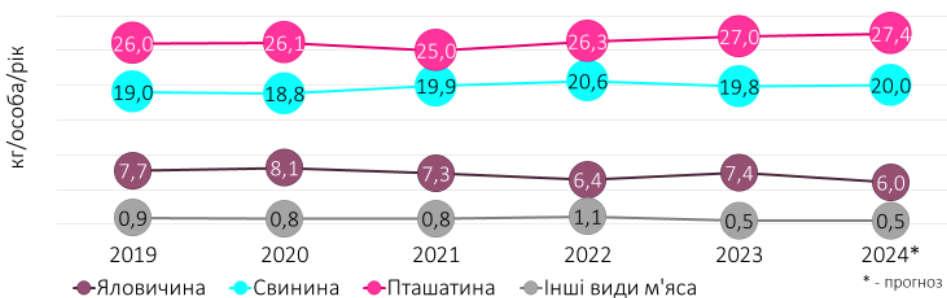

Рис. 7. Динаміка та структура споживання м'яса за його видами

Джерело: аналітичний відділ АСУ за даними Мінекономрозвитку, ЕДК [1, 9, 10, 32]

Причиною цьому слугувала «прив'язка» попиту на свинину до рівня платоспроможності населення. Так, останнє найвідчутніше послаблення споживання свинини припало на післякризовий 2015-й, проте у міру відновлення купівельної спроможності споживачів цей показник також реабілітується. Проте варто

розуміти, що рекордний рівень споживання свинини, зафіксований у 2013-му (21,8 кг/особа/рік), поступається рекомендованій нормі споживання свинини (30 кг). З огляду на ці норми, внутрішній ринок має потенціал до збільшення ємності на третину – до 1,2 млн т.

Основну конкуренцію на ринку м'яса України свинині складає курятина, яка сприймається споживачами як дешевший та дієтичніший продукт. Проте правильна робота зі споживчими стереотипами та підвищення іміджу галузі свинарства серед пересічних громадян може суттєво сприяти збільшенню попиту на «національний» вид м'яса [1, 14, 16, 20, 32].

Варто зазначити, що ефективність галузі свинарства залежить від походження та племінних якостей чистопородного і товарного поголів'я свиней [7, 32]. За даними опитування ключових виробників свинини та постачальників генетики у структурі маточного поголів'я промислових свиногосподарств переважає данська генетика, на яку припадає – 49,3% поголів'я основних свиноматок сільськогосподарських підприємств (рис. 8).

Так, низка підприємств, які працюють з такою генетикою, зокрема і флагманів ринку, наростили поголів'я. Друге місце у рейтингу «найпопулярніших» серед свинарів генетик посідає PIC з часткою на рівні – 19,3%. Дещо менше маточного поголів'я припадає на французьку генетику – 12,2%.

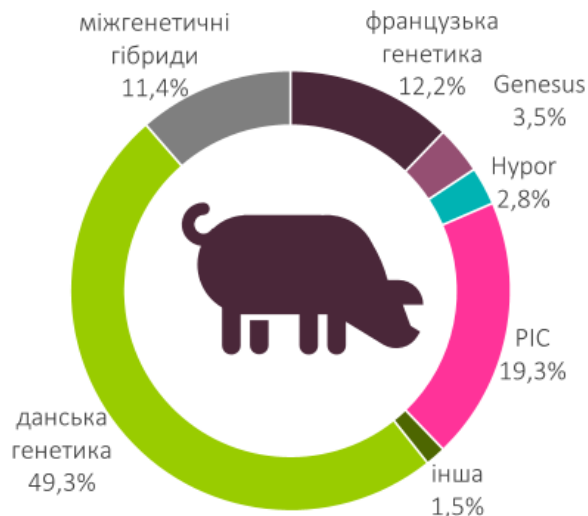

Рис. 8. Генетична структура промислового маточного поголів'я

Джерело: аналітичний відділ АСУ [1, 7, 32]

Близько 2,8% маточного поголів'я припадає на тварин генетики *Hypor* з притаманним збільшенням поголів'я даної генетики. Хоча генетика компанії *Genesis* (канадська селекція) з'явилася в Україні відносно нещодавно, кількість маточного поголів'я від цієї компанії зросло у понад три рази і питома вага на ринку наблизилася до 3,5%.

Необхідно відмітити, що багато українських виробників на зорі становлення галузі віддавали перевагу зарубіжній генетиці. Водночас племінні свиноматки,

поросята і спермопродукція часто закуповувалися у різних постачальників. У результаті значна частина свиней в загальній генетичній структурі промислового свинарства це «міжгенетичні гібриди» і їх частка становить – 11,4%, що в достатній мірі ускладнює чіткий поділ племінного поголів'я галузі за «генетиками».

На сьогодні прикро констатувати майже повне зникнення племінного поголів'я свиней української селекції, локальних порід. Тварини вітчизняної селекції (червона білопояса, полтавська м'ясна, миргородська) за відсутності належної державної підтримки не витримали конкуренції із закордонними генотипами адже, та племінні господарства, що працювали з українською генетикою були не в змозі швидко переорієнтуватися на створення та удосконалення таких генотипів, які відповідали б потребам сучасного промислового виробництва свинини. Крім цього, однією з причин зникнення корінних українських порід стало потрапляння селекційних центрів з їх розведення (українська степова біла, українська степова ряба, українська м'ясна (асканійський м'ясний тип)) в окупацію [7, 12, 18, 32].

На основі вищевикладеного можна сформувані основні стратегічні задачі розвитку галузі:

1. Налагодження державного механізму відшкодування збитків завданих війною та внаслідок спалаху АЧС юридичним особам.
2. Активна робота щодо впровадженню євроінтеграційних заходів.
3. Вирішення епізоотологічної проблематики в державному масштабі.
4. Створення сприятливого бізнес-середовища.
5. Кооперація між товаровиробниками та держструктурами для розвитку експортного потенціалу.
6. Стимулювання внутрішнього споживання свинини та збільшення смності ринку.
7. Реформа племінної справи за державної підтримки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що задача промислового свинарства України на даному етапі полягає у переорієнтації на ефективні технології утримання для забезпечення виробництва високоякісної та конкурентоспроможної продукції. Реалізувати відповідне дозволить як сучасне племінне ядро галузі, так і використання підходів інтенсивного рослинництва, що забезпечує належною кормовою базою, а також висококваліфіковані спеціалісти – науковці та практики – запровадження інноваційних підходів якими дозволить раціоналізувати та оптимізувати промислове виробництво свинини в Україні. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні стану та напрямів розвитку галузі свинарства в умовах численних викликів воєнного часу, індустріалізації, євроінтеграційних процесів та пошуку векторів подальшого розвитку – у післявоєнний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Асоціація «Свинарів України». Веб-сайт. URL: <http://asu.pigua.info/>
2. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України: стат. зб. / за ред. О. М. Прокопенко. Державна служба статистики України. К., 2018. 59 с.
3. Бондарська О. Глобальний ринок свинини. *Прибуткове свинарство*. 2015. № 4(28). С. 26-30.
4. В АСУ визначили 7 пріоритетів свинарства у 2022 році. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/v-asu-viznacili-7-prioritetiv-svinarstva-u-2022-roci>
5. Виклики та перспективи для свинарства. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/479-vikliki-ta-perspektivi-dlya-svinarstva-reportaj-iz-forumu-svinoferma-maybutnogo>

6. Вітчизняний та світовий ринок свинини: підсумки 2022 року та прогнози. О. М. Бондарська, М. Г. Повод, В. Я. Лихач, А. В. Лихач, Н. Л. Бевз, С. Л. Глухенький, М. М. Ченцов, Д. А. Ярошук. *Таврійський науковий вісник. Серія: Сільськогосподарські науки* 2023. Вип. 130. С. 307-319.
  7. Гетья А. А., Супрун І. О. Сучасний стан та перспективи розвитку вітчизняного племінного свинарства. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Тваринництво*. 2021. Вип. 2(45), С. 146-152. DOI : 10.32845/bsnau.lvst.2021.2.22.
  8. Гуцаленко О. О., Павлюк М. М. Сучасні тенденції розвитку тваринництва в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 4/1. С. 6-9.
  9. Державна служба статистики України. Веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
  10. Державна фіскальна служба України. Веб-сайт. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/fl1>
  11. Ібатуллін М. І. Організаційно-економічні засади реалізації продукції свинарства особистими селянськими господарствами. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2016. № 2. С. 34-36.
  12. Ібатуллін М. І. Племінне свинарство в Україні: сучасний стан та проблеми вирішення. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2016. №(3). С. 70-76.
  13. Іванов С. С., Бородаєнко Ф. А., Топіха В. С., Лихач В. Я. Ефективне виробництво свинини в умовах СВК «Агрофірма «Миг-Сервіс-Агро». *Вісник аграрної науки Причорномор'я. Миколаїв*. 2015. Вип. 2 (84). Т. 2. С. 78-86.
  14. Лихач В. Я., Лихач А. В., Фаустов Р. В., Кучер О. А. Сучасний стан та тенденції розвитку вітчизняного свинарства. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Тваринництво»*. Суми. 2021. Вип. 1(44). С. 69-79.
  15. М'ясні генотипи свиней південного регіону України : навч. посіб. / В. С. Топіха та ін. Миколаїв : МДАУ, 2008. 350 с.
  16. Михалко О. Г. Сучасний стан та шляхи розвитку свинарства в світі та Україні. О. Г. Михалко. *Вісник Сумського національного аграрного університету : науковий журнал. Сер. «Тваринництво»*. Суми : СНАУ, 2021. Вип. 3 (46). С. 61-77.
  17. Оцінка, прогнозування та виробництво якісної продукції свинарства : монографія / В. М. Волощук, О. М. Жукорський, І. Б. Баньковська, С. О. Семенов. К. : Аграрна наука, 2020. 169 с.
  18. Перетятко Л. Г. Сучасний стан розвитку племінного свинарства України. *М'ясні генотипи свиней: сьогодні та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців (Одеса, 2 вересня 2021 р.)*. ОДАУ. 2021. С. 24.
  19. Підвищення продуктивності свиней за використання сучасного генофонду та інноваційних технологічних рішень : монографія / В. Я. Лихач, Р. В. Фаустов, П. О. Шебанін, А. В. Лихач, Л. Г. Леньков. Миколаїв : Іліон, 2022. 275 с. URL: <http://dglb.nubip.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/9332>
  20. Повод М. Г., Андрєєва Д. М., Лихач А. В., Дещенко О. С., Лихач В. Я., Резніченко В. І., Бондарська О. М. Передвоєнний стан вітчизняного свинарства. *Вісник ПДАА*. 2022. № 2. С. 175-185.
  21. Повод М. Г., Лихач В. Я., Волошинов В. В., Коробань М. П., Бондарська О. М. Розвиток глобального свинарства. *Таврійський науковий вісник. Серія: Сільськогосподарські науки : Видавничий дім «Гельветика»*. 2022. Вип. 125. С. 171-175. DOI <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2022.125.24>
  22. Поголів'я свиней в Україні скорочується. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/pogoliva-svinej-v-ukraini-skorocuetza> (дата звернення: 19.09.2024).
  23. Свинарство : монографія / В. М. Волощук та ін. Київ : Аграрна наука, 2014. 587 с.
  24. Світові тенденції в галузі свинарства: веб-сайт. URL: <https://pigua.info/uk> (дата звернення: 22.09.2024).
-

25. Сусол Р., Решетніченко О., Кірович Н., Різничук І. Сучасний стан промислової технології виробництва племінної та товарної продукції свинарства в Україні. *Аграрний вісник Причорномор'я: зб. наук. пр. ОДАУ*. 2021. Вип. 101. С. 59-66.
  26. Сушарник Я. А. Аналітичний огляд сучасного стану функціонування галузі свинарства. *Економіка та держава*. 2021. № 7. С. 52-56.
  27. Технологічні інновації у свинарстві : монографія / В. Я. Лихач, А. В. Лихач. Київ : ФОП Ямчинський О.В., 2020. 290 с., 101 табл., 65 рис.
  28. Технологія виробництва продукції свинарства : навч. посіб. / М. Повод та ін.; за ред. М. Г. Повода. К. : Науково-методичний центр ВФПО, 2021. 360 с.
  29. Тучкова А. Українське свинарство: розвивати, не можна покинути. URL: <http://pigua.info/uk/pigmarket/88/>
  30. Український клуб аграрного бізнесу. *Тваринництво*. URL:https://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/agrarni_rinki/myaso (дата звернення: 20.09.2024).
  31. Шуст О. А. Економічні засади виробництва та реалізації продукції свинарства в сільськогосподарських підприємствах. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 1(4). С. 276-280.
  32. Юрченко О. С., Бондарська О. М., Лихач В. Я., Калітаєв К. К., Коваленко О. А. Стан вітчизняного свинарства. Проблеми та перспективи. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2024. № 42. С. 55-63. DOI: <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2024-1.8>
  33. Hurzhii N., Reshetov S., Lyshnikova A. Current station and trends in the development of pig breeding in Ukraine. *Management and entrepreneurship: trends of development*. 2022. Vol. 3(21), PP. 8-15. DOI: <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2022-3/21-01>
  34. Management of innovative technologies creation of bio-products: monograph / V. Lykhach, A. Lykhach, M. Duczmal, M. Janicki, M. Ohienko, A. Obozna, O. Kucher, R. Faustov. Opole-Kyiv, 2020. 223 p. 85 tab. Fig. 14.
-